

mi, które nawiązują do najważniejszych kierunków jego pracy egzegetyczno-teologicznej. Wcześniejsze osiągnięcia V. Fusco są w niej rzetelnie podkreślane, a nade wszystko ubogacane nowymi badaniami. W ten sposób Księga pokazuje, że praca dobrego egzegety nie jest pracą na samotnej wyspie, lecz włączona jest w wielki nurt badań, tych poprzedzających jego analizy i tych, które po nich następują. Widać to doskonale w Księdze, która rozpoczyna się zestawem bibliografii V. Fusco (od roku 1961 do 2001; wraz z zapowiedziami prac będących w przygotowaniu do druku).

Lektura księgi pamiątkowej ku czci V. Fusco otwiera przed czytelnikiem nowe horyzonty badawcze, daje do myślenia. Poszczególne artykuły, zwłaszcza te w których odkrywa się orędzie tekstów biblijnych NT, wprowadzają w Tajemnicę Królestwa i pozwalają zobaczyć wielkość pracy egzegetycznej, która jest w Kościele niezastąpiona i w pełni zasługuje na miano ministerium Verbi.

SZKOŁA MATEUSZA CZY SZKOŁA JEZUSA?

Ks. Mirosław Wróbel

Samuel Byrskog, Jesus the Only Teacher. Didactic Authority and Transmission in Ancient Israel, Ancient Judaism and The Matthean Community, Stockholm 1994, ss. 485.

Książka Samuela Byrskoga podejmuje problematykę relacji pomiędzy rozumieniem Jezusa jako jedynego Nauczyciela a przekazem tradycji o Jezusie we wspólnocie Mateuszowej. Książka ta podzielona jest na dwie części. W pierwszej części autor omawia zagadnienie autorytetu nauczania i jego przekazu w starożytnym judaizmie. Druga część dotyczy przekazu tradycji Jezusa w środowisku Mateuszowym. Celem pracy jest głębsza analiza trzech podstawowych rzeczywistości, które określają istotę prze-

kazu (siedlisko przekazu, motywy przekazu i proces przekazu). Autor łączy w swej pracy metodę historii form i historii redakcji z metodami lingwistycznymi. S. Byrskog opiera się na wcześniejszej dyskusji prowadzonej przez uczonych (R. Bultmann, *Die Geschichte der synoptischen Tradition* – 1921; M. Dibelius, *Die Formgeschichte des Evangeliums* – 1933; B. Gerhardsson, *Memory and Manuscript* – 1961; *Tradition and Transmission in Early Christianity* – 1964; *The Origins of the Gospel Traditions* – 1979; *Der Weg der Evangelientradition* – 1983; R. Riesner, *Jesus als Lehrer* – 1981).

Zwolennicy krytyki form formułowali tezę, że przekaz tradycji Jezusowej w pierwotnym chrześcijaństwie był zderminowany potrzebami wspólnoty, która nie interesowała się Jezusem historycznym (Bultmann). Choć przyznawali, że paradygmaty i logia są dziełem tylko jednego człowieka, to jednak konkludowali, iż proces przekazu podporządkowany był aktywności pierwotnej wspólnoty (Dibelius). Poglądom tym przeciwstawili się stanowczo Gerhardsson i Riesner, którzy w swych badaniach podkreślili fakt, że rozumienie Jezusa Chrystusa jako jedyne nauczyciela we wczesnych wspólnotach chrześcijańskich uwarunkowane było tradycją sięgającą samego Jezusa historycznego.

S. Byrskog jasno rozróżnia w swej pracy problematykę dotyczącą tradycji (łac. traditum) – materiał przekazu oraz zagadnień związanych z transmisją (łac. traditio) – proces przekazu. Tradycja i transmisja warunkują się wzajemnie.

W pierwszej części książki w trzech rozdziałach (1. Autorytet nauczycielski i siedlisko przekazu; 2. Autorytet nauczycielski i motywy przekazu; 3. Autorytet nauczycielski i proces przekazu) autor podejmuje badania w obszarze starożytnego judaizmu. Poprzez analizę tekstów eksponujących relację nauczyciel-uczeń autor pragnie wykazać, w jaki sposób autorytet nauczyciela wpływa na treść przekazywanej przez uczniów tradycji. S. Byrskog omawia teksty ze Starego Testamentu, z Qumran i z literatury rabinackiej (Eliasz-Elizeusz – 1 Krl 19,19-21; 2 Krl 2,1-18; Eliasz i synowie proroków – 1 Krl 20,35; 2 Krl 2,15; 4,1.38; 9,1; Izajasz i jego uczniowie – Iz 8,16-18; 40,1n; 52,8; Jeremiasz

i jego uczniowie – Jr 32,12.16; 36,4-32; 45,1-5; 51,59-64; Ezechiel i jego uczniowie – Ez 8,1; 14,1; 20,1; 33,31; Jezus syn Syracha i jego „synowie” – Syr 24,30-34; 38,24-39,5.8; 51,23.29; Nauczyciel sprawiedliwości i jego uczniowie – liczne teksty literatury qumrańskiej; Rabini i ich uczniowie – liczne teksty literatury rabinackiej). Głębsza analiza tekstów pozwala skandynawskiemu egzegecie na szczegółowy opis szkół funkcjonujących w obrębie starożytnego judaizmu i na wyodrębnienie istotnych motywów w przekazywaniu nauczanych treści. Ciekawe też jest stwierdzenie korelacji pomiędzy motywami przekazu tekstu i samym jego przekazywaniem widocznych w trzech głównych obszarach: a. w identyfikacji tradycji; b. w środkach przekazu; c. w zachowywaniu i opracowywaniu tradycji.

Druga część książki zawierająca paralelnie do pierwszej również trzy rozdziały (1. Jezus jako nauczyciel i siedlisko przekazu; 2. Jezus jako nauczyciel i motywy przekazu; 3. Jezus jako nauczyciel i proces przekazu) podejmuje problematykę przekazy tradycji Jezusa we wspólnocie Mateuszowych chrześcijan. Poprzez analizę terminologii dydaktycznej w Ewangelii św. Mateusza autor poszukuje analogii z przekazem tradycji w obrębie wcześniejszych wspólnot żydowskich. Byrskog zauważa w swej pracy dominującą pozycję Jezusa jako nauczyciela w relacji nauczyciel-uczeń. Grecki termin διδάσκαλος, który występuje w Ewangelii św. Mateusza 12 razy zawsze odnosi się do Jezusa. Dla Mateuszowych chrześcijan Jezus jest idealnym i jedynym nauczycielem. Jezus sam przejawia inicjatywę w wyborze uczniów i w formie przekazywania im treści swej nauki. Użycie cytatów starotestamentalnych w treści Ewangelii oraz odnośniki do aktualnej sytuacji uczniów (Mt 24,15) i czasów redakcji Ewangelii (Mt 27,8; 28,15) mogą zdradzać istnienie szkoły, która w istocie nie była szkołą Mateusza, lecz szkołą Jezusa. Ważnym wnioskiem, jaki wyciąga autor na podstawie swych badań jest stwierdzenie, że dydaktyczna aktywność uczniów nie opierała się na działalności wspólnoty po-paschalnej, lecz miała swoje zakorzenienie w nauczaniu historycznego Jezusa. W środowisku Mateuszowym nie przejawiano zainteresowania nauczaniem, które byłoby

niezależne od nauczania Mistrza – Jezusa z Nazaretu, który dla swych uczniów był niekwestionowanym przewodnikiem i liderem. Tekst Mt 13,51n. wskazuje na grupy uczonych w Piśmie, którzy byli odpowiedzialni za przekaz tradycji. Nauczanie Jezusa nie stanowiło jakiejś abstrakcji, lecz stawało się integralną częścią Jego życia i działalności (zob. Mt 4,23; 9,35). Zachowanie tradycji pochodzącej od samego Jezusa stanowiło istotę w procesie elaboracji tej tradycji w Ewangelii św. Mateusza. Zdaniem skandynawskiego uczonego proces ten polegał na pracy strukturalnej i argumentatywnej. Odzwierciedleniem tej pracy jest układ poszczególnych perykop w tekście Ewangelii oraz wzmocnienie argumentacji nauczania Jezusa cytami Starego Testamentu. Na podstawie analizy tekstualnej autor wyciąga klarowny wniosek, że dla Mateusza – Jezus jest jedynym Nauczycielem.

Konkluzje wyciągnięte przez S. Byrskoga rozwijają i pogłębiają tezy wysunięte wcześniej przez B. Gerhardsona, H. Schürmanna i R. Riesnera. Autor jednak niewiele miejsca poświęca omówieniu poglądów H. Schürmanna (tylko małe przypisy na str. 22 i 353 i niewielka wzmianka na str. 358), który niewątpliwie ma bardzo duży wkład w rozwinięcie problematyki dotyczącej przekazu tradycji we wczesnym chrześcijaństwie. Niejasne jest także rozumienie przez Byrskoga terminów „starożytny Izrael” i „starożytny judaizm”, które wchodzi w skład tytułu książki. W tekście autor nie wyjaśnia ich znaczenia. Wydaje się, że w odniesieniu do analizowanych tekstów bardziej klarowne dla czytelnika byłoby użycie terminów: „Biblia hebrajska” lub „Stary Testament”, „judaizm okresu Drugiej Świątyni”, „literatura rabinacka”. W książce brakuje także materiału dotyczącego świata grecko-rzymskiego, podczas gdy znanym jest fakt wpływu języka oraz dydaktyki hellenistycznej na judaistyczne instytucje edukacyjne.

Niewątpliwym walorem książki S. Byrskoga jest 14 ekskursów dotyczących problematyki nauczania i przekazywania tradycji w judaizmie i chrześcijaństwie (1. Jozue jako uczeń Mojżesza; 2. Szkoły elementarne i pisarskie w starożytnym Izraelu; 3. Księga Syracha i szkoły helleni-

styczne; 4. Rabini i Duch prorocki; 5. Przekaz rabinacki; 6. Jeremiasz i jego szkoła; 7. Nauczyciel Sprawiedliwości i Melchizedek; 8. Tożsamość historyczna Nauczyciela Sprawiedliwości; 9. Greckie użycie słowa didaskalos; 10. Zwięzłe i indywidualne nauczanie; 11. Prorocy i znaki; 12. Jezus i Jego nauczanie; 13. Słuchanie i działanie jako obowiązki dydaktyczne; 14. Wyrocznie prorockie we wczesnym chrześcijaństwie).

Książka S. Byrskoga jest bardzo interesująca i pouczająca, gdyż autor w sposób przystępny i ciekawy wykorzystuje konkretne teksty literatury judaistycznej i chrześcijańskiej. Skandynawski uczoney przybliża współczesnym czytelnikom proces przekazywania tradycji tekstualnej, która zakotwiczona jest w słowach i czynach Jezusa Chrystusa i dalej wiedzcie przez najbliższy krąg uczniów Nauczyciela z Nazaretu aż do tekstu spisane go przez Ewangelistów.

MISJA DUCHA ŚWIĘTEGO W KRÓLESTWIE BOŻYM NOWEGO PRZYMIERZA

Ks. Józef Kudasiewicz

Benita Skrzyp SCPN, *Misja Ducha Świętego w Królestwie Bożym Nowego Testamentu*, Wyd. Naukowe PAT, Kraków 2001, s. 292

Jest to tytuł rozprawy doktorskiej, którą autorka s. Benita Skrzyp pisała pod kierunkiem o. prof. Augustyna Jankowskiego, Nestora egzegetów polskich. Ukazała się w serii rozpraw doktorskich PAT w Krakowie w 2000 roku. Na temat Ducha Świętego ostatnio ukazało się dużo publikacji, które wylicza Doktorantka, ale mają one w przeważającej części charakter wielkich syntez pneumatologii całej Biblii, poszczególnych Testamentów lub biblijnych autorów. Rozprawa Siostry Benity ma sformułowanie problemowe: „Mi-